

Vinterkrigen og Fortsættelseskrigen desperat søgte støtte i Sverige eller i Tyskland, men allerhelst begge steder. Den interne uenighed i den finske regeringskredse mellem en »Sveriges-fløj« og en »Tysklands-fløj«, og navnlig den sidstnævntes forsøg på at lokke, eller via Berlin eventuelt true Sverige med i krigen er underspillet i prof. Carlgrens fremstilling. Måske er sprogbrugen i dette emne præget af forfatterens arbejdsplads. Wigforss er af en af sine ministerkolleger refereret for en mere bramfri karakteristik af den finske politik.

Henrik S. Nissen

Tage Revsgård Andersen: En studie i rødt, hvidt og blå. Lyngby, ZAC, 1981. 203 s.

I al postyret omkring gestapoafhøringerne af Aksel Larsen blev det rent overset at Tage Revsgård Andersens bog, med det nationale blikfang i rødt, hvidt og blå, også rummer et stykke selvbiografi. Forfatteren deltog som kommunist fra maj 1942 i bladarbejde og anden politisk virksomhed i Københavns nordvestkvarter, og fortæller jævnt og lige ud ad landevejen om den illegale tilværelse, om kurertjeneste for »de store«, om radioaflytning og stikkerregistrering – og om den evige flugt fra politi og Gestapo. Beretningen er oprindelig skrevet til Det kongelige Bibliotek og har ingen litterære ambitioner. Revsgård Andersen formår heller ikke som krigskammeraten Poul Christensen (*Af en illegals erindringer (1976)*) at tegne situationer og stemninger. Men fremstillingens nøgternhed og dens loyalitet overfor den illegale virkelighed gør den til et værdifuldt historisk dokument. Vi får et godt indblik i det kommunistiske arbejde på celleniveau, og der fremlægges et stort navnestof på ellers anonyme medkæmpere. Her er virkelig tale om »græsrodshistorie«, så det batter! Vigtige oplysninger om kommunisternes organisering af den københavnske folkestrejke i sommeren 1944 – der punkterer myten om den »spontane folkerejsning« – bringes her for første gang på tryk – uden at det dog fremgår klart om situationen er selvoplevet.

Omkring 3/4 af bogen består af dokumenter – i noget spredt fægtning. Der er vigtigt stof iblandt: Aksel Larsens banemand, stikkeren Karl Winthers levnedsbetretning fra 1945, BOPA-regnskaber, G. F. Duckwitz' redegørelse for de sidste aprildages kapitulationsbe- stræbelser – og så naturligvis den obligate dokumentation for det stræbsomme politis jagt på kommunisterne. Vigtige – og så vidt jeg kan bedømme – aldrig tidligere kendte aktstykker belyser rigspolitichefens initiativ til et dansk-tysk politisamarbejde omkring bekæmpelse af DKP fra marts 1941 – altså tre måneder før angrebet på Sovjetunionen og partiets kriminalisering. Der synes ingen grund til at betvivle dokumenternes ægthed – men repræsentativiteten er naturligvis noget begrænset.

Forhørsprotokollerne over Aksel Larsen fra vinteren 1942/43 fylder bogens sidste 60 sider (bilag 10). Som partikommunist kan Revsgård Andersen naturligvis ikke lide renegaten, der får mange spark undervejs. Men som jeg andetsteds har demonstreret (kronik i *Politiken* 19/3-81 »Aksel Larsen, Gestapo og det danske politi«) er det ikke rigtigt, når det så smukt anføres (s. 53) at kommunistlederen snakkede »som skidt fra en spædekalk«. Aksel Larsen gjorde hvad han kunne for at dække over organisationen, og i betragtning af hans desperate stilling – med partiarkivet og et stort navnestof i Gestapos hænder – lykkedes det forbavsende godt. Således er *En studie i rødt, hvidt og blå* også et forsøg på at kompromittere den tidligere DKP-formand, og editionen den foreløbige slutten på en politisk undergrundstradition, der tæller så uens kombattanter som Nationaltidendes chefredaktør, den højreradikale Haaest, og den gamle Komitern-agent Richard Jensen. I dette slagsmål har Aksel Larsens venner forsøgt at torpedere protokollerne som forfalskninger. Det er der ikke noget hold i. For udgaven her er identisk med de originale danske oversættelser i

justitsminister Thune Jacobsens arkiv. Naturligvis er pennen og formuleringerne Gestapos. Men der er ingen grund til at antage at realitetsindholdet er opfundet eller forvansket. Mig bekendt har Aksel Larsen da heller aldrig taget afstand herfra. Protokollerne har hidtil kun været kendt i fragmenter eller i pirattryk med korrumpet tekst – og det er vel hovedårsagen til at de så længe har været overset og nedprioriteret af historikerne. Det er der nu rådet bod på med Revsgård Andersens bog. For afhøringerne er en meget vigtig kilde til det illegale DKP's tidlige historie.

Hans Kirchhoff

Bjarne Nielsen Brovst: Jødedeportationen i Danmark og Werner Best. Lyngby, ZAC 1981. 194 s.

Bjarne Nielsen Brovst, der har et skønlitterært forfatterskab og flere radioudsendelser om besættelsestiden bag sig, har skrevet en bog om den tidligere rigsfuldmægtigede og hans rolle i gennemførelsen af *die Endlösung* i Danmark. På bagsmækken hedder det, at bogen kaster et nyt lys over besættelsestiden, men dette er falsk varebetegnelse – for såvidt man herved forstår udvidet indsigt og forståelse. Bogen bringer nok stof frem som ikke tidligere har været offentligt tilgængeligt – først og fremmest nogle ekstrakter fra krigsforbryderprocesserne i fyrrene – men uformidlet og kritikløst strikket sammen i bestræbelserne på at vise at Werner Best bærer hovedskylden for aktionen – hvad vel ingen alvorligt har anfægtet eller Yahills dybtgående undersøgelse i tresserne (*Et demokrati på prøve. Jøderne i Danmark under besættelsen (1966)*). En korrespondance på 30 breve som Best har ført med forfatteren i slutningen af halvårerne fremlægges som eet langt interview – uden at den kritiske læser har nogen mulighed for at kontrollere spørgsmål og svar i den oprindelige kontekst – og bringer i øvrigt intet nyt, udover nogle anekdoter. Rapportafhøringen med Bests defensoriske selvbiografi står ligeså isoleret og uberørt af nogen analyse som mentalobservationsklæringen gør det – et kompilatorisk arbejde af overlægen i psykiatri ved politiet, Max Schmidt, foretaget under Bests dybe fængselsdepression i 1947/48, tedenttøst og gennemsyret af psykiaterens antipati – men her taget på sit pålydende af Nielsen Brovst. Dertil vrimler bogen med fejl og misforståelser, og oversættelserne fra tysk er gebræklige.

Som det vil være almindeligt bekendt blev Best dømt til døden ved Københavns Byret i 1948 bl.a. for at have udløst jødedeportationen, men året efter frikendt af Landsretten for denne anklage – og dermed reddet for eksekutionen. Kronvidnet var ikke – som påstået af Nielsen Brovst – G. F. Duckwitz, men derimod en af v. Ribbentrops diplomater, v. Sonnleithner, der bekræftede at Hitler allerede havde beordret aktionen gennemført inden Best sendt det famøse telegram af 8. september – at den rigsfuldmægtigede altså med rette kunne hævde at hans initiativ var et forsøg på at imødegå en beslutning der allerede var fattet. Nielsen Brovsts scoop i bestræbelserne på at underkende Landsrettens præmisser er et tredjehandsvidne fra 1980, nemlig den fra redningsaktionen kendte Lyngby-lektor Aage Berthelsen (*Oktober 1943 (1952)*), med oplysninger fra en samtale med Duckwitz tyve år tidligere, i 1960 i Bonn. Duckwitz, der under krigsforbryderprocessen støttede Bests defensorat – og her gjorde det ved utallige lejligheder siden indtil sin død i 1973 – skal her i et øjeblikks selvforglemmelse have udtalt sig »yderst nedsættende« om Best, og »i de voldsomste udtryk« fortalt om »förræderiet imod jøderne« (s. 87 f.). Rent bortset fra at udsagnet jo slet ikke er entydigt turde denne valuering af Berthelsen som »nøglekilde« tale for sig selv. Og her hjælper det kun lidet at Nielsen Brovst trækker andre nazikoryfæers vidnesbyrd ind for at fælde den hovedskyldige. De er ikke »sandhedsvidner« – så travlt de under processen havde med at vælte ansvaret over på andre for selv at undgå at stikke hovedet i løkken.